

پیشنادهای سیاستی و اجرایی به دولت سیزدهم در حوزه محیط زیست

دفتر مطالعات زیربنایی

کد موضوعی: ۲۵۰

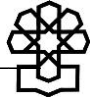
شماره مسلسل: ۱۷۸۵۶

آبان ماه ۱۴۰۰

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده.....
۲	مقدمه.....
۳	۱. راهبردهای پیشنهادی.....
۳	۱-۱. ایجاد رویکرد فرابخشی جهت مدیریت یکپارچه سرزمین.....
۴	۱-۲. ارتقای سازوکارهای مالی و اقتصادی در بخش محیط‌زیست.....
۷	۱-۳. اصلاح، بازنگری و به‌روزرسانی قوانین و مقررات و سامانه‌های نظارت زیست‌محیطی کشور.....
۹	۱-۴. ارتقای سازوکارهای اجتماعی در بخش محیط‌زیست.....
۱۰	جمع‌بندی و ارائه راهکارهای اولویت‌دار.....
۱۴	منابع و مأخذ.....

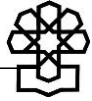
پیشنهاد‌های سیاستی و اجرایی به دولت سیزدهم در حوزه محیط‌زیست

چکیده

کشور ایران در حوزه محیط‌زیست با چالش‌های متعددی نظیر تعدد قوانین و مقررات زیست‌محیطی، عدم وجود ضمانت اجرایی قوی و محکم، عدم تناسب اعتبارات با وظایف در برنامه‌های توسعه، عدم تناسب جرائم با خسارات وارده بر محیط‌زیست و عدم تعیین دقیق ارزش‌های اقتصادی و اجتماعی عوامل زیست‌محیطی روبه‌رو است. شاید بتوان این وضعیت را به نگاه مدیران و حکمرانان به مقوله محیط‌زیست طی دهه‌های اخیر، به‌عنوان مسئله‌ای حاشیه‌ای و فرعی نسبت داد. باید توجه داشت که نجات محیط‌زیست پیش از آنکه به بودجه و منابع انسانی نیاز داشته باشد، به برنامه و عزم ملی و نگاه و رویکرد تحول‌خواهانه نیاز دارد. هدف اصلی در این حوزه حفظ محیط‌زیست و توان اکوسیستم کشور با لحاظ چارچوب‌ها، محدودیت‌ها و اهداف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سطح ملی است. در گزارش حاضر ابتدا چهار راهبرد اصلی در حوزه محیط‌زیست به دولت سیزدهم پیشنهاد شده و سپس چالش‌ها و موانع و راهکارها به تفکیک در هر بخش ارائه شده است. در پایان نیز راهکارهای اولویت‌دار در حوزه محیط‌زیست و همچنین دستگاه اجرایی متولی آن پیشنهاد شده است.

مقدمه

کشور ایران به دلیل ظرفیت‌های اقلیمی و موقعیت جغرافیایی خاص، از شرایط ویژه محیط‌زیستی برخوردار است که بین کشورهای جهان کم‌نظیر است. این درحالی است که طی سالیان اخیر کشور ما متأسفانه شاهد تخریب و نابودی عناصر محیط‌زیست خود بوده است. با روند فعلی تخریب رو به‌گسترش در کشور، دور از انتظار نیست که وضعیت محیط‌زیست در اندک زمان پیش‌رو با وضعیت غیرقابل‌برگشتی مواجه شود. بحران‌های زیست‌محیطی موجود در صورتی که مدیریت نشده و توازن زیست‌محیطی کشور احیا نشود، می‌تواند حتی به تهدید امنیت ملی تبدیل شود. از شواهد و مستندات این‌گونه بر می‌آید که ایران در حال حرکت به یک بحران زیست‌محیطی چندجانبه است. مسائل اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی با محیط‌زیست ارتباط دوسویه دارند. هر سیاستی که برای محیط‌زیست اتخاذ شود، پیامدهای قابل‌توجهی بر روی حوزه‌های دیگر خواهد داشت. واضح است که کم‌توجهی به چالش‌های زیست‌محیطی هم هزینه‌های جبران‌ناپذیری به جامعه وارد می‌کند. این ارتباطات درهم‌تنیده به پیچیدگی مسئله می‌افزاید. در گزارش حاضر سعی شده است چالش‌ها و موانع اصلی حوزه محیط‌زیست کشور بر مبنای چهار راهبرد حکمرانی مدیریت یکپارچه سرزمین، ارتقای سازوکارهای اقتصادی و مالی، اصلاح قوانین و مقررات و سامانه‌های نظارت زیست‌محیطی کشور و ارتقای سازوکارهای اجتماعی شناسایی شده و سپس راهکارهای مختلف ارائه شود.

۱. راهبردهای پیشنهادی

۱-۱. ایجاد رویکرد فرابخشی جهت مدیریت یکپارچه سرزمین

یکسونگری و حاکم بودن برنامه‌ریزی‌ها و تفکرات بخشی طی چند دهه گذشته باعث عقیم ماندن بسیاری از سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه کشور به‌ویژه در زمینه حفاظت از محیط‌زیست شده است. زیرا در این ساختار هر بخشی در تلاش بوده است تا بدون توجه به ملاحظات سایر حوزه‌ها، به‌ویژه محدودیت‌های بوم‌شناختی کشور، اهداف خود را پیش ببرد. بخش‌های مختلف از جمله بخش‌های کشاورزی، صنعت، انرژی، نفت و... برای پیشبرد هرچه بیشتر اهداف خود، بدون توجه به هزینه‌ها و خسارت‌های احتمالی که ممکن است به سایر بخش‌ها، به‌ویژه محیط‌زیست وارد شود، تلاش کرده‌اند تا با نادیده گرفتن محدودیت‌ها و آثار پیامدهای ناشی از فعالیت‌های خود، اهداف حوزه خود را محقق سازند. در این راستا یکی از محورهای راهبردی اصلی در حوزه محیط‌زیست مدیریت یکپارچه سرزمین و تدوین الگوهای توسعه‌ای کشور براساس توان اکولوژیکی و اقلیم مناطق کشور با استفاده از مطالعات آمایش سرزمین است. در این بخش چالش‌ها و موانعی وجود دارد که در ادامه بدان اشاره شده است و راهکارهایی نیز برای غلبه بر این چالش‌ها پیشنهاد شده است.

الف) چالش‌ها و موانع

- یکسونگری و حاکم بودن برنامه‌ریزی‌ها و تفکرات بخشی طی چند دهه گذشته،
- تلاش جداگانه دستگاه‌ها برای پیشبرد اهداف خود بدون توجه به ملاحظات سایر حوزه‌ها،
- نادیده گرفتن محدودیت‌های اقلیمی و اکوسیستمی و آثار و پیامدهای زیست‌محیطی ناشی از فعالیت‌ها توسط بخش‌های مختلف از جمله در بخش‌های کشاورزی، صنعت،

انرژی، نفت و...^۱

- تعدد نهادها و سازمان‌های مختلف در زمینه تصمیم‌گیری و مدیریت سرزمین،
- همپوشانی و تداخل وظایف دستگاه‌های مختلف در حوزه مدیریت سرزمین،
- عدم وجود سیاست‌ها و برنامه‌های نظام‌مند در حوزه مدیریت سرزمین در کشور،^۲
- مدیریت نامناسب منابع محیط‌زیستی کشور (آب، جنگل‌ها، مراتع و...)،
- توزیع تصادفی و بی‌برنامه فعالیت‌ها و سکونتگاه‌ها در کشور.

ب) راهکارها

- استقرار نظام برنامه‌ریزی فرابخشی،
- استقرار مدیریت یکپارچه سرزمین،
- تدوین الگوهای توسعه‌ای کشور براساس توان اکولوژیکی و اقلیم مناطق کشور مبتنی بر مطالعات آمایش سرزمین.^۳

۲-۱. ارتقای سازوکارهای مالی و اقتصادی در بخش محیط‌زیست

میزان سهم بودجه امور محیط‌زیست طی سال‌های برنامه ششم توسعه در میان امور ده‌گانه تنها ۰/۱ درصد است و تنها در لایحه بودجه سال ۱۴۰۰ به ۰/۲ درصد رسیده است، این درحالی است که محیط‌زیست یکی از اولویت‌های کشور بوده و در قوانین بالادستی کشور

۱. الهه سلیمانی، بررسی عملکرد دولت ۲. بخش محیط زیست، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۰.

۲. الهه سلیمانی، آسیب‌شناسی بخش محیط زیست به‌منظور دستیابی به محورهای برنامه هفتم توسعه، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۰.

۳. زهرا ذاکری، مجموعه مطالعات منطقه‌ای و آمایش سرزمین در ایران (۹): آسیب‌شناسی و تحلیل اسناد آمایش استانی از منظر اقتصادی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۹.

از جمله قانون برنامه ششم توسعه، آب و محیط‌زیست مورد توجه جدی قرار گرفته است. از طرفی باید اذعان کرد که اگر عملکرد و تحقق اهداف سال‌های گذشته به‌علت کمبود اعتبارات، پایین بوده است در این صورت افزودن مقداری بر بودجه سال گذشته گره‌گشا نیست؛ زیرا این افزایش ناشی از توجه ویژه به مباحث زیست محیطی نیست و نشئت گرفته از تورم اقتصادی کشور است. البته آلوده‌کنندگان یا خسارت‌زندگان محیط‌زیست، بخشی از هزینه‌های خسارت را می‌پردازند، لکن اغلب این هزینه‌ها در جاهای دیگر مصرف می‌شوند که نمی‌تواند پاسخگوی مشکلات زیست محیطی کشور باشد. در این راستا ضروری است سازوکارهای مالی و اقتصادی در بخش محیط‌زیست با استفاده از راهکارهای مختلف ارتقا یابد تا بتوان بر چالش‌ها و محدودیت‌های موجود غلبه کرد.

الف) چالش‌ها و موانع

- آلوده‌کنندگان یا خسارت‌زندگان محیط‌زیست، صرفاً بخشی از هزینه‌های خسارت را می‌پردازند،
- هزینه‌کرد درآمدهای حاصله از جریمه‌های تخریب محیط‌زیست در بخش‌های دیگر،
- نبود سازوکارهای مشخصی در قوانین و مقررات و در ساختارهای سازمانی فعلی،
- پایین بودن سهم محیط‌زیست در بودجه دولت،
- رقم قابل توجه خسارات ناشی از تخریب زیست محیطی در ایران^۱،
- کمبود و فقدان اطلاعات در خصوص میزان خسارات زیست محیطی کشور.

۱. محمدجواد حق‌شناس، بررسی تطبیقی اقتصاد محیط زیست از دیدگاه تقنینی و نظارتی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۸.

ب) راهکارها

- ایجاد و ارتقای سازوکارهای جبرانی در حوزه محیط‌زیست،
- بهبود وضعیت بودجه‌ای بخش محیط‌زیست،
- ارزشگذاری اقتصادی خسارت‌های زیست‌محیطی،
- تنظیم دستورالعمل‌های محاسبه ارزش‌ها و هزینه‌های منابع محیط‌زیستی (جنگل، آب، خاک، انرژی و...)،^۱
- اجرای ابزارهای تأمین مالی سبز (نظیر مالیات سبز، بیمه سبز، تجارت انتشار و...) با استفاده از فرصت‌ها و مشوق‌های بین‌المللی،
- تقویت و ارتقای جایگاه صندوق ملی محیط‌زیست جهت حل مشکل صنایع آلاینده،
- فراهم نمودن زیرساخت‌ها جهت مشارکت بخش خصوصی در مدیریت محیط‌زیست،
- توانمندسازی صنایع در جهت حل معضلات زیست‌محیطی،
- حمایت دقیق و مؤثر از پروژه‌های زیست‌محیطی جهت رفع آلودگی،
- ایجاد سامانه شفافیت جهت بررسی چگونه هزینه‌کرد منابع صندوق ملی محیط‌زیست،
- ایجاد سازوکارهای مالی مختلف نظیر مالیات سبز و مالیات کربن جهت تنوع‌بخشی به منابع مالی صندوق ملی محیط‌زیست،^۲
- ایجاد سازوکار تشویقی و تنبیهی در حوزه تخصیص بودجه دستگاه‌ها براساس نمره عملکرد زیست‌محیطی،
- روزآمد کردن جریمه‌های محیط‌زیستی.

۱. همان.

۲. الهه سلیمانی، اظهارنظر کارشناسی درباره «طرح حذف بند «ن» تبصره «۶» قانون بودجه سال ۱۳۹۹، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۹.

۳-۱. اصلاح، بازنگری و به‌روزرسانی قوانین و مقررات و سامانه‌های نظارت زیست‌محیطی کشور

حفاظت از محیط‌زیست جزو حقوق عامه مردم است و از این‌رو جزو وظایف حاکمیتی دولت قرار می‌گیرد و بنابراین مجلس باید بر اجرای این وظیفه مهم به‌طور جدی نظارت کند. در این راستا، یکی از مهم‌ترین کاستی‌های کارکردی را می‌توان در فقدان یک رویه دقیق و منظم ارائه گزارش‌های مستند و کامل به مردم و مجلس توسط دستگاه‌های محیط‌زیست و منابع طبیعی دانست. فقدان شاخص‌های ارزیابی (آمار و اطلاعات به‌روز) و عدم نظارت بر عملکرد بسیاری از حوزه‌های محیط‌زیست و منابع طبیعی، باعث عدم شفافیت و پنهان ماندن بسیاری از معضلات محیط‌زیست شده است. اصلاح اصلاح، بازنگری و به‌روزرسانی قوانین و مقررات فعلی می‌تواند بستر مناسبی برای نظارت زیست‌محیطی و توسعه سامانه‌های نظارت فراهم کند. در ادامه به چالش‌ها و موانع فعلی کشور در این حوزه پرداخته شده است و راهکارهای عملیاتی نیز به دولت سیزدهم پیشنهاد شده است.

الف) چالش‌ها و موانع

- تعدد قوانین و مقررات زیست‌محیطی،
- عدم وجود ضمانت اجرایی قوی و محکم،
- عدم به‌روزرسانی و تدوین قوانین جدید و استفاده از قوانین قدیمی،
- عدم تناسب اعتبارات با رشد ۵۰ درصدی وظایف در برنامه ششم توسعه^۱

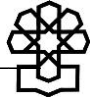
۱. الهه سلیمانی، بررسی عملکرد دولت ۳. بخش محیط زیست، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۰.

- عدم تناسب جرائم با خسارات وارده بر محیط‌زیست،
- عدم تعیین دقیق ارزش‌های اقتصادی عوامل زیست‌محیطی، عدم توان لازم سازمان حفاظت محیط‌زیست برای نظارت بر عملکرد دستگاه‌ها علی‌رغم جایگاه نظارتی و فراحاکمیتی^۱،
- دستگاه‌های دولتی و شبه‌دولتی در کشور یکی از مسئولان اصلی آلوده شدن محیط‌زیست در کشور،
- عدم تطابق وظایف محوله قانونی سازمان حفاظت محیط‌زیست با ظرفیت‌ها، ساختار تشکیلاتی و امکانات مالی این سازمان،
- فقدان ابزارهای لازم نظارتی برای سازمان حفاظت محیط‌زیست.

ب) راهکارها

- نظارت، کنترل و اجرایی نمودن قوانین زیست‌محیطی موجود،
- بازنگری در قوانین زیست‌محیطی کشور،
- به‌روزرسانی قوانین و مقررات مربوطه محیط‌زیستی^۲،
- ایجاد سامانه جامع آماری محیط‌زیستی در کشور جهت ارتقای شفافیت در خصوص شاخص‌های محیط‌زیستی کشور و عملکرد دستگاه‌های مسئول،
- ارتقا و به‌روزرسانی نظام یکپارچه پایش و ارزیابی عملکرد محیط‌زیستی کلیه دستگاه‌ها در چارچوب قوانین و مقررات ابلاغی تحت عنوان سامانه جامع محیط‌زیستی کشور،

۱. اقدامات و دستاوردهای دولت یازدهم - سازمان حفاظت محیط زیست، مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری، ۱۳۹۶.
۲. همان.

۴-۱. ارتقای سازوکارهای اجتماعی در بخش محیط‌زیست

طی سالیان اخیر بسیاری از معضلات زیست‌محیطی کشور دارای پیامدهای غیرقابل انکار اجتماعی بوده‌اند. متقابلاً حفظ محیط‌زیست بدون حضور فعال مردم و مشارکت اجتماعی امکان‌پذیر نیست. در این راستا یکی از راهبردهای اصلی دولت در حوزه محیط‌زیست باید توجه به نقش مردم و سازمان‌های مردمی و تسهیل فعالیت‌های نظارتی و مشارکتی آنها در حوزه محیط‌زیست باشد.

الف) چالش‌ها

- دوگانگی در اطلاع‌رسانی وضعیت محیط‌زیستی کشور،
- فقدان یک رویه دقیق و منظم ارائه گزارش‌های مستند و کامل به مردم توسط دستگاه‌های مسئول،
- بی‌توجهی به اشتغال جوامع محلی به‌عنوان یکی از ذی‌نفعان حفاظت از محیط‌زیست،
- عدم توجه به پیوست اجتماعی طرح‌های زیست‌محیطی،
- بی‌توجهی به نقش نهادهای مردمی و شهروندان.

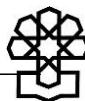
ب) راهکارها

- ارتقای آگاهی عموم جامعه از وضعیت محیط‌زیست کشور،
- تهیه گزارش عملکرد محیط‌زیستی دستگاه‌های دولتی مبتنی بر شاخص‌های محیط‌زیستی به‌طور سالیانه،
- حمایت مادی و معنوی از جوامع محلی برای ایجاد مشاغل جایگزین سازگار با محیط‌زیست،
- فعالسازی سمن‌های محیط‌زیستی و جوامع محلی جهت ارتقای نظارت‌های زیست‌محیطی،

- استفاده از سازوکارهای سوت‌زنی جهت نظارت و کنترل تخلفات محیط‌زیستی.

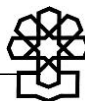
جمع‌بندی و ارائه راهکارهای اولویت‌دار

در گزارش حاضر چالش‌ها و موانع اصلی حوزه محیط‌زیست کشور بر مبنای چهار راهبرد حکمرانی مدیریت یکپارچه سرزمین، ارتقای سازوکارهای اقتصادی و مالی، اصلاح قوانین و مقررات و سامانه‌های نظارت زیست‌محیطی کشور و ارتقای سازوکارهای اجتماعی شناسایی شده، سپس چالش‌ها و راهکارهای مربوط به هر راهبرد ارائه شد. بر این اساس در جدول ۱ راهکارهای اولویت‌دار در حوزه محیط‌زیست و همچنین دستگاه متولی آن ارائه شده است.

جدول. راهکارهای اولویت‌دار بخش محیط‌زیست

دستگاه متولی (اصلی)	اثرگذاری اقدام (کوتاه‌مدت/ میان‌مدت)	راهکارها	راهبردها
سازمان برنامه و بودجه	میان‌مدت	استقرار نظام برنامه‌ریزی فرابخشی	ایجاد رویکرد فرابخشی جهت مدیریت یکپارچه سرزمین
	میان‌مدت	استقرار مدیریت یکپارچه سرزمین	
	میان‌مدت	تدوین الگوهای توسعه‌ای کشور براساس توان اکولوژیکی و اقلیم مناطق کشور و با استفاده از مطالعات آمایش سرزمین	
سازمان حفاظت محیط‌زیست	کوتاه‌مدت	ایجاد و ارتقای سازوکارهای جبرانی در حوزه محیط‌زیست	ارتقای سازوکارهای مالی و اقتصادی در بخش محیط‌زیست
سازمان حفاظت محیط‌زیست	کوتاه‌مدت	بهبود وضعیت بودجه‌ای بخش محیط‌زیست	
سازمان حفاظت محیط‌زیست	کوتاه‌مدت	ارزشگذاری اقتصادی خسارت‌های زیست‌محیطی	
سازمان حفاظت محیط‌زیست	کوتاه‌مدت	تنظیم دستورالعمل‌های محاسبه ارزش‌ها و هزینه‌های منابع محیط‌زیستی (جنگل، آب، خاک، انرژی و...)	
سازمان حفاظت محیط‌زیست	کوتاه‌مدت	اجرای ابزارهای تأمین مالی سبز (نظیر مالیات سبز، تجارت انتشار و...)	
سازمان حفاظت محیط‌زیست	کوتاه‌مدت	تقویت و ارتقای جایگاه صندوق ملی محیط‌زیست جهت حل مشکل صنایع آلاینده	
سازمان حفاظت محیط‌زیست	کوتاه‌مدت	فراهم نمودن زیرساخت‌ها جهت مشارکت بخش خصوصی در مدیریت محیط‌زیست	
سازمان حفاظت محیط‌زیست	کوتاه‌مدت	توانمندسازی صنایع در جهت حل معضلات زیست‌محیطی	

دستگاه متولی (اصلی)	اثرگذاری اقدام (کوتاه مدت / میان مدت)	راهکارها	راهبردها
سازمان حفاظت محیط زیست	کوتاه مدت	حمایت دقیق و مؤثر از پروژه‌های زیست محیطی جهت رفع آلودگی	اصلاح، بازنگری و به‌روزرسانی قوانین، مقررات و سامانه‌های نظارت زیست محیطی کشور
سازمان حفاظت محیط زیست	کوتاه مدت	ایجاد سامانه شفافیت جهت بررسی چگونه هزینه کرد صندوق ملی محیط زیست	
سازمان حفاظت محیط زیست	کوتاه مدت	ایجاد سازوکارهای مالی مختلف نظیر مالیات سبز و مالیات کربن جهت تنوع بخشی به منابع مالی صندوق ملی محیط زیست	
سازمان حفاظت محیط زیست	کوتاه مدت	ایجاد سازوکار تشویقی و تنبیهی در حوزه تخصیص بودجه دستگاه‌ها براساس نمره عملکرد زیست محیطی	
سازمان حفاظت محیط زیست	کوتاه مدت	نظارت، کنترل و اجرایی نمودن قوانین زیست محیطی موجود	
سازمان حفاظت محیط زیست	کوتاه مدت	بازنگری در قوانین زیست محیطی کشور	
سازمان حفاظت محیط زیست	کوتاه مدت	به‌روزرسانی قوانین و مقررات مربوطه محیط زیستی	
سازمان حفاظت محیط زیست	کوتاه مدت	ایجاد سامانه جامع آماری محیط زیستی در کشور جهت	
سازمان حفاظت محیط زیست	کوتاه مدت	ارتقای شفافیت درخصوص شاخص‌های محیط زیستی کشور و عملکرد دستگاه‌های مسئول	
سازمان حفاظت محیط زیست	کوتاه مدت	ارتقا و به‌روزرسانی نظام یکپارچه پایش و ارزیابی عملکرد محیط زیستی کلیه دستگاه‌ها در چارچوب قوانین و مقررات ابلاغی تحت عنوان سامانه جامع محیط زیستی کشور	

راهبردها	راهکارها	اثرگذاری اقدام (کوتاه مدت / میان مدت)	دستگاه متولی (اصلی)
ارتقای تربیت و کارهای آموزشی در زمینه محیط زیست	ارتقای آگاهی عموم جامعه از وضعیت محیط زیست کشور،	کوتاه مدت	سازمان حفاظت محیط زیست
	تهیه و ارائه گزارش عملکرد محیط زیستی دستگاه های دولتی مبتنی بر شاخص های محیط زیستی به طور سالیانه به عموم مردم	کوتاه مدت	سازمان حفاظت محیط زیست
	حمایت مادی و معنوی از جوامع محلی برای ایجاد مشاغل جایگزین سازگار با محیط زیست	میان مدت	سازمان حفاظت محیط زیست
	فعال سازی سمن های محیط زیستی و جوامع محلی جهت ارتقای نظارت های زیست محیطی،	میان مدت	سازمان حفاظت محیط زیست
	استفاده از سازوکارهای سوت زنی جهت نظارت و کنترل تخلفات محیط زیستی	میان مدت	سازمان حفاظت محیط زیست

منابع و مأخذ

۱. سلیمانی، الهه. بررسی عملکرد دولت ۳. بخش محیط‌زیست، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۰.
۲. سلیمانی، الهه. آسیب‌شناسی بخش محیط‌زیست به‌منظور دستیابی به محورهای برنامه هفتم توسعه، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۰.
۳. ذاکری، زهرا. مجموعه مطالعات منطقه‌ای و آمایش سرزمین در ایران (۹): آسیب‌شناسی و تحلیل اسناد آمایش استانی از منظر اقتصادی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۹.
۴. حق‌شناس، محمدجواد. بررسی تطبیقی اقتصاد محیط‌زیست از دیدگاه تقنینی و نظارتی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۸.
۵. سلیمانی، الهه. اظهارنظر کارشناسی درباره «طرح حذف بند «ن» تبصره «۶» قانون بودجه سال ۱۳۹۹، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۹.
۶. اقدامات و دستاوردهای دولت یازدهم، سازمان حفاظت محیط‌زیست، مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست‌جمهوری، ۱۳۹۶.

شماره مسلسل: ۱۷۸۵۶

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: پیشنهادهای سیاستی و اجرایی به دولت سیزدهم در حوزه محیط‌زیست

نام دفتر: مطالعات زیربنایی (گروه محیط زیست)

تهیه و تدوین: مسعود رضائی

ناظر علمی: مجید حسین‌زاده

همکار: الهه سلیمانی

اظهار نظر کننده: سامان یوسفوند (معاونت مطالعات اجتماعی)

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. محیط‌زیست

۲. راهبرد

۳. دولت سیزدهم

۴. چالش

۵. مدیریت یکپارچه سرزمین

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۸/۲۲